

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди

Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1925 чылда
түзүлгөттөгү

1965 ч.

ИЮЛЬ

8

ЧЕТВЕРГ

№ 159 (6176).

Өртөз 2 көп.

ИНФОРМАСТЫГ ДЫННАДЫГ

Июль 7-де Кызыл хоорайга СЭКП Тыва обкомунун VI-гы пленуму болуп өрткөн.

СЭКП ТК-нын март Пленумунун доктаалы кууседир талазы-биле хемчеглерин болгаш 1965 чылдын планын кууседир талазы-биле областтык партия организациязынын сорулгаларынын дугайында илеткелди Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин даргазынын бирги оралакчызы эш В. А. СОКОЛОВ кылган.

Пленумга санал берген штер болза: СЭКП Улут-Хем райкомунун бирги секретары С. К. БУЯНДЫ, СЭКП Барыш-Хемик райкомунун бирги секретары Т. А. СТАЛ-ОЛ, СЭКП Өвүр райкомунун бирги секретары К. Н. ШУЛУУ, СЭКП Кызыл хоорайга бирги секретары П. Т. КИСЕЛЕВ, СЭКП обкомунун секретары К. С. ШОНГУ, «Сельхозтехника» Танды каттыжымшыкынын начальниги Д. И. ЗАЙЦЕВ, Каа-Хем калды ажил-агый аргелелини начальниги Г. А. КИСЕЛЕВ, СЭКП Бин-Хем райкомунун бирги секретары Ю. С. КАТКОВ, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин даргазынын оралакчызы Х. А. АНЧИМАА, СЭКП Тожу райкомунун бирги секретары М. Ш. МАШПААДА, СЭКП Тес-Хем райкомунун бирги секретары А. Б. СЕМИС-ОЛ, Тыва АССР-нин культура мини-

стри М. С. ХОМУШКУ, Тандынын калды ажил-агый аргелелини начальниги В. Е. СЕРЯКОВ, СЭКП обкомунун бирги секретары С. К. ТОКА. Пленум куталашкан айтыргынын талазы-биле чогуур доктаалды кууседир.

Пленум организацияны айтыргыларын база чуулашкан. Эске ажилче шилчезини-биле холбаштыр эш И. А. ИЛЬНИННИ республиканын партия-курне контроль комитетинин даргазынын оралакчызын кууседир. Партия-курне контроль комитетинин даргазынын оралакчызы эш А. И. ПОЖИДАЕВТИ бадылаан.

Эске ажилче шилчезини-биле холбаштыр эш А. И. БАЛАКИНИННИ партия-курне контроль комитетинин составынын улурдуген болгаш партия-курне контроль комитетинин составына эш А. К. БАКУЛИНИННИ кирген.

«Шын» солунун редакторунга эш К. К. КУДАЖИНИ болгаш «Тувинская правда» солунун редакторунга эш Н. М. РАСТРЕПИНИННИ, СЭКП обкомунун организаци-партия ажилынын кылдынын аргелекчизине эш Г. В. ИВАНОВТУ пленум бадылаан.

Пленумга чуулашкан айтыргынын талазы-биле санал-оналдарын допчулаан дараазында номреге парлаар.

СЭКП ТК-нын март Пленумунун доктаалын кууседир талазы-биле хемчеглерин болгаш 1965 чылдын планын кууседир талазы-биле областын партия организациязынын сорулгаларынын дугайы

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы эш В. А. СОКОЛОВТУН илеткели

СЭКП ТК-нын март Пленуму калды ажил-агыйда байдалды ленинчи шыны болгаш принципадыг чорук-биле айтып, колхозтарын болгаш совхозтарын экономиказын кедирерин, бугурулгенин организастаарын акцидиринин, колхозчуларын болгаш совхозтар ажилчыларынның материалдыг сонуггалын бедиреринин аргекж чутула хемчеглерин ажалдап кылган.

Тыванын калды ажил-агыйнын ажил-ишчилери оон ажил-агыйнын кол адыры—мал ажилын улам ийик хемчеглерин уланган экономикаг хемчеглерин улуг куузел ханышкыны-биле хуула алганын илеткелчи онзалар демеделген. Бай-Тайга, Барыш-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эраин, Тожу, Улут-Хем, Танды районнарда салып алып мыйыстыг бола малга болгаш хаваннарга өрткөтөр 15 хуу, хойларга—100 хуу, Бин-Хем болгаш Каа-Хем районнарын колхозтарына 5 хуу болгаш совхозтарына 3 хуу эскен.

Чус-чус чылдарда мал ажилын кылдып келген тыва улустун чагай чорутуун дугайында Коммунисттер партияның болгаш Совет чактаын улуг сагыш салышкынын илереди турар бо материалдыг дуулашчынын учурдуз аажок улуг.

Чаз экономикаг хемчеглер акцидиреринин ажилыгын, ийикчылда бир эвес оларын дөре ажилдаар дөш өзүлүг демисиди организаста-вас, калды ажил-агыйнын кедиреринин республиканын бугу ажилын чоңнар-ын мобилизастава болза, ол хемчеглер чогуур түнөөлөрин чыгарар берип шыдава деп, эш Соколов чуула-лаан. Ам кол чүзе болза материалдыг илдерин болгаш техниктиг херекчилерин билдиргелде база эң ажитыг кылдып ажилдаарында.

Республика активинин хураалы СЭКП ТК-нын март Пленумунун доктаалын кууседир талазы-биле тодаргай хемчеглерин ажалдап кылдып дугайында шийтирерин хуула алганы билдингир болгай. Партия обкомунун бюрозу болгаш республиканын Министрлер Чөвүлели чогуур документи-лерин белеткен болгаш оларын бо пленумга көрдүрерини-биле кирип турар.

Тывага дараазында беш чылда тараа белеткелчинин хемчазы чыгарар аайы-биле чадгыс зай кылдыр 60 муң тоннага доктааткан, оон иштинде кызыл-тас 52 муң тонна болгаш чиге-тараа 8 муң тонна. Беш чыл-

дык чылдарында продукциянын оон эске хемчеглеринин белеткелдери бир дескини-биле өскөн. Чиге, бугу категорияларга эв белеткелчинин хемчазы дигир деңзи-биле алдыр. 1966 чылда 19,6 муң тоннадан 1970 чылда 25 муң тоннага, сүт ол-ла үеде 21,4 муң тоннадан 29 муң тоннага чедир, алу 540 муң рубльден 690 муң рубльге чедир көвүдөр.

Картофель, нога, кат, тоорук, мөгү болгаш эске-даа продукцияны белеткелдеринин хемчазынын айтыгаш, илеткелчи болза, беш чыл планы боттут, бугурулгенин шын планнаар, түстүг алырларын хемчеглерин баш улуг айтыр, кол чутула тодаргай, тары-галарын структураларын доктадыр, тарыга элестиреринин чорудар, мал ажилыга корум-чурумну тургузар органы ажил-агыйларга бээр деп түнөөлө кылган.

Оон дараазында эш Соколов республикага специализациянын айтыргыларын доктаган.

Ажил-агыйларга белеткелдерин сайгара тургузар үезинде частыргыларын болгаш барымдаалаш, тараа белеткелчинин 75 хуурун Танды, Каа-Хем районнары мөөнөзүн болгаш Өвүр, Тес-Хем болгаш Эраин районнарын ажил-агыйларын салып алышкында хостан, мал ажилыга тараа куулавырларын тургузар учурагун Барыш-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бин-Хем районнары планнарын элээн өзөжөткөн.

Картофельди болгаш ногааларын оларга чоңура хергелел барымдаалаш, районнарын хей нурутууга сайгара тургускан. Малдын шынар көргүзүлгени болгаш продуктууун барымдаалаш, эв салып алырларын планын доктааткан. Эктир мал ажилыгын онзаларын тургузар талазы-биле уланымшыктын планда тодаргай айткан.

1970 чылда куруне 2700 тонна дөштү садар учурагун бис. Беш чыл планын ажалдап кылдыр иштинде доозары аргекж чутула деп, илеткелчи чуулаан. Калды ажил-агый продуктуларын бугурулгенин бугу аргаларын планнарга бугурулгенин көргөн турары аргекж чутула дөзүлгени СЭКП обкомунун бюрозу болгаш Министрлер Чөвүлели санап турар. Планын чога-

дыр үеде СЭКП Бин-Хем райкомунун болгаш калды ажил-агый аргелелини болгаш частыргыларын эш Соколов чуулаан. Бугурулгенин чедир алдыгын деңизин барымдаалаш, боттут санажылдарын кылдырынын орунуга, олар субъективизмин орунуга киргенер. СЭКП ТК-нын март Пленумунун шийтирлерин кууседирини-биле ханы бодамчалыг, экономика талазы-биле барымдаалыг планнарын-санажылдарын кылдырынын орунуга, райком секретары эш Катковтун болгаш аргелелин начальниги эш Бакулинин сагыш даап кылган аргекж чургайларын олар кирип, районун тускай өртөмнелеринин санал-оналдарын херекке албааннар.

Беш чылдарын иштинде район ортума-биле куруне 1580 тонна эвти, оон иштинде 1963 чылда 1875 тоннаын саткан, а 1966 чылда 1150 тоннаын садын «паниаан» болгаш эв садар талазы-биле 1960 чылдын деңизин чутула 1970 чылда, а 1963 чылдын—чутула оон дараа-зында беш чылда чедир алыр айткан турган. Районга 1970 чылда сүт болгаш дүк садыннын планын бо чылда кууседир учурагун деңизге планнаан.

СЭКП ТК-нын март Пленумунун хемчеглери хамкытын мурунда тараа бугурулгенин бугу хемчег-биле көвүдирерин уланган. Чедир чылдын өрткөн чылдарын иштинде республикага тараа бугурулгенин аажок хуулап, оон уружулган мал ажилы база-ла хуулап келген. Бо байдалды өдөр сорулганын колхозтар болгаш совхозтар тараа бугурулгенин 1966 чылда 15 миллион пудка, 1970 чылда 17 миллион пудка чедир сорулганын ботторыннын мурунда салган. Ол дөзүгө куруне тараа садар планын чутула кууседирин хамкытын аажок эскер, ханын база чыл бугурулгенин аажок улугаттырган өрткө-биле 45 муң тонна кызыл-тас садар, боттарын урезин болгаш мал чыч тараа-биле хандар органы республиканын колхозтарына болгаш совхозтарына бээр.

Тараа культуларыннын тарыга шөлдери беш чылдын төчүтүнгө чедир өскериле чокка артар, а республикага ортума-биле гектар бүтүзүн-

ден дүжүтү 10,8 центнер чедирерини кууседирини тарааны бугурулгенин өскөн.

Ол сорулганын шийтирлерин талазы-биле ажил-агый бугурулгенин тодаргай байдалдарын барымдаалаш тургаш, бүр чөк ажилын чорударынын ажилын кылдыгын системалыг бугурулгеге лептередир, ажил-агыйнын иштени чөк тургузууну талазы-биле ажилды катеп өгөзөр, тарыга элестиреринин катеп чорудар болгаш оон чайгыш чокка сагыр учурулгун дөзүлгенин илеткелчи чуулаан.

Республикага урезин ажилын эки-жилер талазы-биле чамкы ажил кылдыгыннан бо чылын тараа культуларыннын тарыгазынын 80 хуурун сорулгун урезинерини-биле чамкы тараан. Ийик болза-даа чамкы ажил-агыйларга тарыганын чутула сорулгун эскер урезинерини-биле эскер, ханын чажар шынарына чептөөн урезинерини-биле чорудуп турар. Чамкы-ганын нормалын өзөжөткөн. Каа-Хем районун «Совет Тыва» колхозу 1,7 муң гектар алып шөлге кызыл-тастын гектар бүтүзүгө ортума-биле 1,1 центнер урезинин чамкан.

Дүжүлгө станциялар элте урезинерин бугурулгенин талазы-биле сан көргүзүлгенин чыл бүрдө кууседир тургаш, оларын шынарыннын талазы-биле дыка хуулап турар.

Урезин ажилыга чогуур корум-чурумну тургузар учурагун бис деп, илеткелчи чуулаан. Хамкытын мурунда элте урезинеринин шынарын ажилдыр, райончуткан акци сортарын урезин ажилын калбартыр, 1967 чылда-ла райончуткан болгаш сорулгун урезинеринин чамкыганын калбаа-биле шийип кирер, урезин ажилынны бригадаларынын болгаш эконо-ларыннын ажилын экижилер, урезин аргалар шөлдери, урезин, тараа шыжаар складдарынн туудун чорудар, хей чылдыг болгаш чамгыс чылдыг ситенеринин урезинерин өстүр-тер талазы-биле ажил-агыйларын тодаргай учурагун. Чиге-тараанын бугурулгенин шыныгын кичөөтүр салыр.

Органиктиг болгаш минералдыг химицидирлерин калбаа-биле ажил-лавыр шынаш, дүжүтү бедиреринин ийик чутула куулавырларын эш Соколов доктаган. Фермаларга бүтүр-бүтү химицидирлерин чыл бугу-

руде хөруне, колдуунда ногааларга, картофельге болгаш сугаттыг черлерде куурулгаша тетерин хемчеглерде көрүп турар.

Республикага тараа бугурулгенин көвүдиреринин улуг куулавыр сугаттыг черлерини эң ажитыг болгаш бугурулгенин ажилы болгаш. Ол ая чутула куулавырны ам-даа дыка багай ажалдап турар.

1966—1970 чылдарда республикага сүт ажил-агый туудуна 15 миллион рубльди чаргыдары көрдүнгөн. Барыктын сугаттыгы системалыг туудун доозар база «Барлык» совхозтар 4 муң гектар черин, Алашта 1500 гектар, Торгалыга 3000 гектар шөлүгү сугатар кылдыр шийгээдин болгаш. Сенекти болгаш Межегейин сугат база мелиоративтиг системаларын туудун, ажалдап кирип, 1970 чылда чедир 9 муң гектар черин сугатар турар. Ол-ла үеде «Октябрь 30 чылы» колхозта, «Межегей» совхозта сугат деринишкын чаргылар болгаш туудар база өкүтүн системалыг туудун өгөзөр учурагун. Бо бүгү болза 1970 чылда 70 муң гектар тарыга, 30 муң гектар ситен шөлдери сугатар органы бээр.

«Тувадострой» тууд-монтаж өргөдө (эш Мищенко) суг ажил-агый туудун шүшпөң өдү-биле чорудуп, анаа үндүрү берген капитал салышкынынын чедир шийгээдин ажал-баа байлаа чедир турарын илеткелчи демеделген. Туудун шынары база багай болуп артышкан.

Дыка хей ажил-агыйлар сугатарыганын багай организастап турар. Чөөн-Хемчик районун Ленин атыг колхозунга суг бар турда-ла сугатарыгачар чок, а кижиерин сугатарыгачар-мобилизастап кирип өүзүндө суг чок болуп берген. Улут-Хем районун «Найраг» совхозунда байлаа база-ла ийик.

Республиканын колхозтарында болгаш совхозтарында сугатарыганын депшилетиг аргаларын кедергей оожум неперелдир турар.

Тараанын чайгы сугатарыганын чогуур хуулазында чорудары бүтү тускай өртөмнелеринин сонгаарлат-тымас сорулганын бээр.

СЭКП ТК-нын март Пленумунун шийтирлерин чедиреринин кууседиринде онза черин 1965 чыл элээн-

турар дөзүлгенин илеткелчи демеделген. Бо чылдын планын өзүлгөр республикага чуртка 60 муң тонна тарааны, 18,5 муң тонна этти, 21 муң тонна сүтү болгаш 2 муң тонна дүктү бээр учурагун. План — курнеинин хойлулугу, оон чутула чокка кууседирини—колхоз болгаш совхоз бүтүзүгө хойлул болгаш.

Бо улуг харымсалганы мөдөргө билбишкан, республиканын партия, совет болгаш калды ажил-агый органы, колхозтарын болгаш совхозтарын тускай өртөмнелерини база улугурулгенин бо чылдын онзалдарын кууседирини улангыдугун улуг ажилды чорудар учурагун.

Часын тарыганын түнөөлөринде, ол үеде чамкы ажил-агыйларын частыргыларынга доктагаш, эш Соколовтун чуулаанын болза, ам чамкы районнарда дүжүтүн байлаа багай эскер. Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Барыш-Хемчик болгаш Улут-Хем районнарын ажил-агыйларын тараа культуларынга байлаа кирелгил тургустунган деп, илеткелчи демеделген. Ийик турда-ла ол районнарын болгаш ажил-агыйларынн учурулгучулары тарааны сугатар, тарыганы катеп чорудар, оон ажалдап чорудар хемчеглерин шийтирелгил чорутуулан. Сугат чок черлерден чедир алдымас тарааны сугаттыг черлерде тараа культуларыннын бедик дүжүдүн ая тургаш, оон куусели-биле дүжүлгенин чедир алыр, анаа үеде элестирерини тараа садар планын чутула чокка кууседирини база ажил-агыйнын иштени хергелелерин хандары оон районнарын партия, совет болгаш калды ажил-агый органынын чутула сорулганын бээр.

Тараанын чайгы ажалдап багай организастаганын. Барыш-Хемчик, Танды, Чөөн-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарын колхозтары база 8 совхозтар куурурга, картофель болгаш ногаалар тарыганын ажалдап кылдыр мырыял эгелевен. Чутула Каа-Хеминиң ажил-агыйлары ол ажилды ийи удаа чоруткан.

Ам чер болганга сугатарыганы дүн-хүндө чорудар, шөлдери ажилдап кылдыр, бок үнүштерин аштап аргалары аргекж чутула.

Партия, совет болгаш калды ажил-агый органынын оон эске чутула

болгаш сонгаарлаттымас сорулганын болза, дүжүт ажаап алышкыныга болгаш тараа хуулап алырныга белеткел болур. Июль 1-де турганы-биле алырга, септезе чогуур комбайнар-нын чутула 37 хууру, тараа арылдар машиналарын 43 хууру, жаткаларын 25 хууру септеттинген. Автомашиналарын септедери оон дөра. «Шекпээр», «Улут-Хаа», «Элегес» совхозтар, Бин-Хем болгаш Каа-Хем районнарын колхозтары ажал алышкынын техниказынын септелгенин талазы-биле онза хуулап турар. «Тыва», «Межегей» болгаш «Элегес» совхозтарга чутула 1—3 комбайнар септеттинген.

Сорулга болза ажаап алышкынын техниказынын белеткелин июль 20-ден орай эвесе бүтүн доозары болур.

Беш чыл иштинде колхозтарга болгаш совхозтарга эв бугурулгенин 1966 чылда 18,2 муң тоннадан 1970 чылда 25,4 муң тоннага, ол-ла үеде сүтү 27 муң тоннадан 37 муң тоннага болгаш дүктү 1600-тен 2,2 муң тоннага, чуртуганы 5 миллиондан 10 миллионга чедир учурагун. Бугурулгенин ийик өгөзүлгө колдуунда малдын баш санынын чайгыш чок өгөзүлгени болгаш оон продуктууун бедирерин непер турар.

СЭКП обкомунун пленумунга мал ажилынын айтыргыларын болгаш чогууру-биле чуулаажып, улуг хемчеглерин айткан дөзүлгенин илеткелчи сагындарган. СЭКП обкомунун пленумунун шийтирлерин кууседирининде, колхозтар болгаш совхозтар малдын баш санын өстүрө болгаш оон продуктууун бедирер талазы-биле чамкы ажилды кылган. Эрткен чылдын-биле деңзөргө сүт бугурулгени 4,0 муң тоннага азы 75 хуу көвүдөн, саар инек бугурулгени онзалыг ортумак саалда 40 хуу көвүдөн, чартык чылда сүт садар талазы-биле план хуулаа бетинде кууседиринин болгаш пландан ажыр 3,1 муң тонна сүтү саткан. Чутула бугурулгенин ийи катеп көвүдөн. Чүс баш төрүүр малга онзалыг алып чаш төлдүн чамкы өгөзүлгө бар болган. Ол чорук мыйыстыг бола, хей, өшкү, куш болгаш чылгы малдын баш санын өстүрө талазы-биле планын төлөөлөлдери кууседир арганы берген.

(Төмчүзү 2-ги арында).

80 МУҢ ТУУЙБУ

Тууд бригаданы туудга хергелээр тууйбу бугурулгенин үндүрерин менээ дааскан чүве. Бугурулгө сарайы биске доктаамал турган, тууйбу хептеп кылдыр мергелелдир кижилер бар, ажилды чүгө организастап эгелээр турган. Тууйбу бугурулгенин сезону кирген, эконо-нун кылдыр ажилынын планы билдингир, ажил-даа эгелээн.

Бо чылын 80 муң тууйбуну бугурулгенин, туудга бээр бис. Барык-ла ийи ай дүжүлгө 60 муңу хептеп, кургадып өртөдиринге белеткел алган бис. Өртөдиринге удаас эгелээр. Аргакан 20 муң тууйбуну июльдуң 10-га чедир хептеп, кургадыр эконо хуулажыг күжениш-кинниг ажалдап турар. Тууйбу бугурулгенин сезонуна кылдыр ажилы-высты хуулаа бетинде кууседирини хуулажыг бис, ол эскер бадит-кыттынар.

Засеонун кол составы чедир кижилер, оларын аразында тууйбу бугурулгенин мастерлери бар. Мында колхозта школанын чедир класс-чылары 13 өөреникчилер бугурулгеге практикалыг эрттирп турарлар. Бо өөреникчилер манса дөрткү класстан эгелеп, бугурулгеге практика-зын эрттирп, тууйбу бугурулгенин талазы-биле билгилерин шийгээ-дин ал келгенер. Амгы үеде олар тууйбу хептеп кылдыр материалдар-ны белеткел, мастерлерге акци шынарлыг холуксааны берип турарлар. Моон сонгаар олар хептепте практикамын эрттирерлер. Бистин шко-лавыстын бо өөреникчилери тууйбу херезиниң мастерлери болуру чуулажыг.

Х. ДАНЗЫРЫН,

«Кара-Хөл» колхозта эконо удуртукчу.

Көдөз ажил-ишчилериниң байырлары

Каа-Хем районун Ленин атыг колхозунуң дөзүлгө илүүн чыгылганнар дөдүр олурулган. Кол зоотехник эш Бурдакова бодунук илеткелдерин колхозтун мал ажилдакчылары чартын чылда курунегө сүт садыннын планын бугурулгенин чартын катеп амыр куусеткенин демеделген.

Бо куш-ажылчы тиленеге боттарынын салышкынынын хойжулар Минигт Седен, Чылбан Доржу, Павел Балган-оол, Артаа Самбуу, саначылар Клавдия Барисова, Галина Дашикина, Васса Волкова, инек мадарчызы Ана-толий Чувалов олар киригенер.

Баштаар чөк мал ажилынын дына хей мурунчаларына шан-надарын тывыскан.

Шан ындыг мавена-байырлар-дар ырааны Бай-Тайга районун «Малчын» болгаш «Нара-Хал»

колхозтарынын төптөринге база болулаан.

НЫРГЫЛДА ДООЗУЛГАЛАН

Бистиг корреспондентивиз Чөөн-Хемчик рай-куускомунун даргазынын оралакчызы Михаил Андреевич Данилов-биле харлажышкан.

— Дүк кыргыдызы ситеринг районда кайы хире чоруп турары?— деп, корреспондентиниң айтырымын Михаил Андреевич мону харылаан: — Хойжуларга база бир дүжүт болза, элесте дүжүт ажаап алыр болур. Ол дөзүгө малчын-нарын республика надымында эң дөзүгө белек болурун районун хойжулары эки билшлер. Ын-чаарга бо чуула кампания башталып, дооза оожум темпиге чоруп турган болза, сөөлүг үеде, темп дөзүгө чедир сөөлүг болур. Биз хуураа чедир кыргыда коугуу планда көрдүнгөн 87.430 хойдон 86 муң 284 башты дооскан. — Бир башка онаштыр район ортума-биле чөк килерин дүк алып планкынып, ам бай-дал каныштыр. — Бистиг планкыныста көрдүнгөни дөзүлгө алырга бир хойдон ортума-биле 1 кг 620 грамм

дүктү ажаап алыр. Ынчаарга бистинде колдуун-да түс черин хойлары хей болбай. Бо хуураа чедир бир дөзүгө онаштыр 1 килограмм 499 граммжы алган. А ам-даа 1000 ажег баш кыргыттынмак. Дүк кыргыттынмак ам бугу хойларын доозар дөзүгө ажил пунктуларда хайландан. Оон нийи 10.332 өшкүлери кыргыг учурулгун, Олар-ны ам доозуп турар.

Хой дөзүгө ажаап алып талазы-биле СЭКП XXII съездин атыг болгаш «Большевик» кол-хозтар дөзүгө көрүзүлгө. Бо өртөдир бир башка онаштыр 1 кг 637 грамм алган. Ол дөзүгө түс черин хойдон колхозтар орту-ма-биле ынкаар алган. Саннар шөлүгө эскер ык-кан сагындарлар. Бир эскер күсү оларын болгаш ам-даа четке кыргыттынмак хойларын катары са-наар болза, бистиг баш удур санап, туурамын планда көрдүнгөн сон районга ийити-биле бир башка онаштыр 2 кг 620 грамм бээр деп чүгө билдингир.

Балыш Салчакова Биче-оол «Кызыл тараачын» кол-хозтун Туран фермазында саанчылал турар. Биче-оол-да 32 саар инек быжылат-тыгана, ол бир инектен 1880 литр сүт саар хуулаа ал-ган, а бир чылда шупту инектерден 60 тоннаын саар. 5 ай иштинде 24 тонна 400 кг сүтү согган. Эки ажилды дөзүгө Биче-оол хундулел бижикир-биле шапкаткан. Ол Бин-Хем район Сове-диниң депутаты.

Н. ТАМБА.

ПИОНЕРЖИ ХӨГЛҮГ-ЧАЙ

Таңды-Уулань эдээнде

ЧУРУНТА: № 3 отрядтын пионерлери Чагытайже бар чорлар.

ХӨГЛҮГ-ДАА, СОЛУН-ДАА

Чагытайның кыдында тураа пионер лагерлеринин ийизин мадырлыг совет космонавтарның ады-биле адаа каан. Оларның бирээзи—Валерий Быковский атты лагерде практикалаа ажилдап турар мен. Оларның пединститутундан элээн каш киши бо нома лагерлерде ажилдап келген бис.

Чайгы ала, чагай хүннерде хөлге эшитип, тайга-сынын арыг агаарына уруглар-биле кады похоттап чорууга хөглүг-дур. Мээң ажилдап турарым № 2 отрядта 31 киши бар. Оларның арасында аңгы-аңгы күзөл, сонуугадалыг уруглар бар. Танцынын, балыктарынын, теннистин, гимнастиканын белгумеринде пионерлер ийрип туралар. Мээң отрядымда Товуу Мая, Махмудова Зина, Шнырова Надя танцлаарына

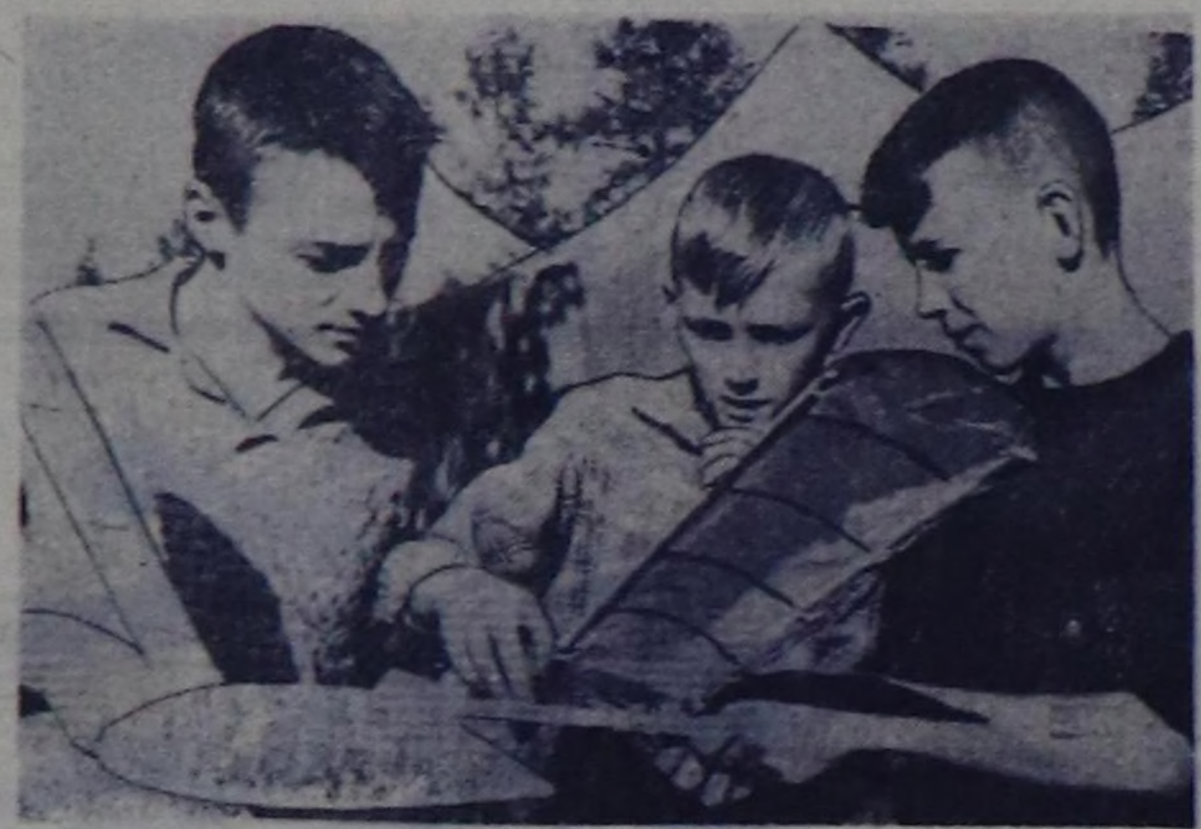
хөлчөк ынактар. Мая индий танцыны элдик чараш күөсөдип шыдаар, а Зина биле Надя «Элдик шыңгыраашты» ойнап билерлер. Лагерлер арасында яны-бүрү маргылдаалар бо-ла эртип турар. Бүт бөмбүүнү маргылдаанын Валентина Терешкова атты лагериниң командасы тилеп шыдаан. Лена Голиков атты лагерге концерттик аалдап чоран бис. Ол ышак өргөлөр-биле демиселди бистин отряд чорудуп турар.

Бистин лагерде чүгө пединституттун студенттери эвес, музика училищезинин сургуулары база ажилдап турар. Олар уругларны ырыга, музыкага хандыкшыдып, боттарынын чедип алган билгилерин бичилерге күзөлдүн биле дамчыдып берип турар. Биске, ылаңгыя келер үенин башкыларына, лагерлерге практика

эртирери кончуг чугула умурдузалай-дыр. Амдыгааштан эгелеп уруглар-биле ажилдап, оларның оңкай аажы-чаңырын билеп ал-бас болуурусса, биске берге бооп чадаас. Ычангааш уругларның сөгүш-сеткиниче «алдын дүлгүнү» дилеп тыварына ол чугула-дыр.

М. ОЮН.

Бызылдын пединституттун студентин.

ЧУРУНТА: Толя Скориков, Саша Вертипрахов база Гена Егорев кылып алганы планнерлери-биле.

„Малышок“ кинотеатр

Илгика ортумаа школаында дыштанылга өрээлин органиастаан. Маана суурну уруглар, ылаңгыя бичилер бо-ла чыгып келгилээр. Оларга яны-бүрү темага каттырыныч диафильмдерин көргүзүп турар кончуг солун. Дыштанылга өрээлинде стол кырынын яны-бүрү ойнаары органиастаан. Хемге эшитип, балыктаарындан аңгыда, хөстүг үелерин уруглар маана эртирер туралар. Неделдин өртөрине маана дээралыга белгүм болуун ажилын чорудуп турар. Белгүмү не Р. М. Алексина дууланат. Уругларның чайгы дыштанылганын шы органиастаап, оларны аяктыг ажил-херектерге эвеледээрине бо-даа болза жүр-дүзүлгө бооп турар.

Аныяктарның ажыл-биле хандыртынган чоруу бо хүн болгаш даарта

Ажыл чок чорутуң ылаңгыя аныяктар ортузунга өзүп турарын дугайтыр хей-хей чурттарның экономерин болгаш парлагазы боттарының сөгүш аарып турарын чажырайын турар. Барыын чүткө «шыныдырган чаа салга» деп доман безин тытып келген. Ол салга дээрге ажыл чок аныяктар-дыр.

Аныяктары ажыл-биле хандыраарыны айтырын Совет Эвилелинде канчаар шийитирел турарын чугаалап бээрин ССР-ниң Нурпанының куш-ажыл бугуруучулугун болгаш куш-ажылчы кураавырлар килдизинин чаланын Николай Роговскийден парлаганын чаа чүүлдер агентилелинин корреспондентизи дилээ.

Куш-ажылдың рыногуна ажилдап килер улетпүрүн болгаш көдөз ажил-агынын ажилдап шыдаптарындын хей бооп турар чурттарда картик килерде чалаш чок турар. Кан калык, ажилдап шыдаар, ычанымже картик апарган килерде хей бооп турар. Чижээлээр, АКШ-ка 1963 чылда 16-дан 21 хар чедир назылыг 730 муң оолдар, кыстар школага-да барбайн, ажилдап кылбайн тургай. Эрткен чылын ол санын кырыга 22 хуу немешкен. Бир эвес мындуг улавышын шак ычаар-ла уламчылар чүткө болза, 5 чыл болган соодада картик аныяктар ортузундан барык-ла бугуру картик миллион киши ажыл чок апарган турар-дыр.

Хей миллион хып дээн чалым килеринин ажил чокталы бээр чорун хамыктын мурунуна хөрөгитенерин каржи-лошкун алаан мөөрлө-биле база аңаа холбашкан бугурулгө автоматчылыгыга, биле бо-ла тайлыбырлаан турар болгай, биргээр чугаалаарга, техниктик депширге буяныг чагай болур хамаан чок, ажилчы чоннары аңаа эдэн көөр, каргавыр халаттыг чүдү бооп турар ышкы-жыл.

Совет Эвилелинде бугурулгө чорутулгаларын автоматчылыгыга база-ла дүргөн темптерде чоруп турар. Билдиге болурла автоматчылыгы бугурулгенин күчү-шыныктын улгайды-биле, чаа-чаа бугурулгелерин туушукчу-биле кыспылажып турар. Автоматчылыгы болурга хосталган ажилчылар бугурулгенин өскө, чаа үстөктөндө барып ажилдай бээр.

Чуртта аңаа уруг Лихачев атты автомобиль заводу элээн каш чыл мурунда «ЗИЛ-164» деп маркалыг автомобильдерин чыдаа он муң санынын бугуруп түдүрүп турган. Сөөлгү чылдар дургузунда мында он-он шаа технологтуг шугунарны автоматчылаан. Ычанымже он түкүлөндө хосталган ажилчылар заводту кааптап чорувулаан, чте дээрге автоматчылыгы-биле чергелештир чаа пектер туттунуп турган, бугурулгө улам-на күчүгү «ЗИЛ-130» деп автомобильдерин кылып түдүрүрине шылээ.

Автоматчылыгы куш-ажылдын бугурулгелерин болгаш продукцияларын улаттырар, ол-ла үеде ажилдап хей-хей чорудулгаларын, куш-ажылчы мергелдерин арык болдуруптар дээрин билдирер. ССР-де ам муң-муң километр демир орутарын электржилдиг турар. Херек чок апарган он-он, чүс-чүс паровоз деполары хадым турар. Аңаа ажилдап турган ажилчыларыны ам канчаарай демир орутарын электржилдиг турган үеинде ол айтыр дораан-на чедикчининг шийитир-леткип турган. Ол ажилчыларны оларнын мергезин ажилда-рынга дөмөшөшкө өскө мергелдерге өөредип, боттарының чылдагаанар ужу бугурулгеге аягы барып ажилдай бээр аргын берип турар.

ССР-ниң улус ажил-агынын яны-бүрү адырларына чыл бүрдө-ле ортумаа-биле 2,8 миллион аныяк ажилчылар ажилдап килер турар. Пенсияже чогуур назылыг апарган килеринин, бугурулгезин катташ өөренип чоруп дээн оолдар, кыстары (ындагыларын саны шапкын өзүп турар) калаар дээр баса өскө-даа хей-хей чылдагаанар ужу бугурулгеге негесттер килерин барында даалап көөр болза, улус ажил-агынын чыл бүрдө хереклеттерин ажилчин, албан-хаакчылар беш миллион ажил бооп турар. Бөш өскө-биле чугаалаарга, ажил-чын күжүгө херектел херек кырында кирип турарлардан хей-дур. Ол чедиреш ажилчын күжү кал-дээ ажил-агынын механизастаа, мынын ачыды-биле көдөз черлерде келер ажилчыларын, бугурулгеге хергезинерин иделей килер килеринден болгаш өскө-даа немешилерден дуглаттынып турар.

Улетпүрүн болгаш көдөз ажил-агынын ажилчын күжү-биле чыл бүрдө немеш чедиклеттинининин элээн уруг кээр школарын дооскан ийликте, азы кыдыр-бир чылдагаанар ужу дооспайн барган аныяк килер бооп турар. Бо чылын ССР-де коорайын болгаш көдөзүн ортумаа нити билгил школарын 950 муң оолдар, кыстар доозуп турар. Ол дээрге эрткен чылдан баштап бугурулгелерин чыдаа умурудузалай-дыр. Амдыгааштан эгелеп уруглар-биле ажилдап, оларның оңкай аажы-чаңырын билеп ал-бас болуурусса, биске берге бооп чадаас. Ычангааш уругларның сөгүш-сеткиниче «алдын дүлгүнү» дилеп тыварына ол чугула-дыр.

М. ОЮН.

Бызылдын пединституттун студентин.

Чартык хире катал хей-дур. Школа доосканынын үштүк ийи кезин (600 муң ажил-агынын) улус ажил-агынын ажилдап турар. Олар арканары дээр өөредилге черлеринге, техникумга, тускай ортумаа өөредилге черлеринге өөредилгезин уламчылар апар.

Нити билгизин сес чыл школарын 3 миллион 760 муң өөреникчилер доозар. Оларнын хей уругу өөредилгезин уламчылар. Элдик оолдары болгаш уругларын бугурулгеге эрте кириштер талааны биле сөөлгү чылдарда ажилдап турган практика шыныттырмаан. Бугурулгө хөжүмүзүнүн бо үеги деңгел калдарынын белгилерге ажилдап болуру негеп турар. Нити билгизин сес чыл миния-муму колдуула-ла чедип бооп турар: улетпүр бугурулгелери ортумаа эртенгип ажилчыларын күзөлдүн-биле кирип ал турар. Олар билиг чедип алыскаан-нарынын шугурун күзөлдүн хаяндыр соруга-биле ам келер өөредилге чыгы эгээрине чедир нити билгил школарын чедик-чыл бир миллион килеже немеш калбартыр деп турар.

Сес чыл школарын доозучуларында 350 ажил муң киле техникумга, 700 муң хире киле профессионал-техниктик өөредилге черлеринге бар, ычангааш муңуру чылдарындын эвези киле улетпүр бугурулгелеринге, сохостарга, колхозтарга, сандык болгаш ажил-агынын немелде калдар хергелер турар өскө-даа адырларына өөреникчилер бооп килер.

Элдик өөредилге черлерин 406 муң тускай эртенгилери доозар. Олар техникумдарын болгаш тускай ортумаа өскө-даа өөредилге черлерин ортумаа мергелдигин 620 муң тускай эртенгилери доозар. Оларнын хей кезин боттарынын ажилдап килер черлерин амдыгааштан билер. Студенттер практикасын боттарынын дипломун камгалаан соода ажилдап бугурулгелеринге эртерер боор чүве болгай.

Нити билгизин сес чыл школарын өөреникчилеринин нити санынын үш хуу хирезин школарын чүл-бүрү чылдагаанар ужу дооспайн бээр деп сөгөл болур. Ол байдалды ам өөренип көргөн. Профессионал-техниктик үчүлгелер өөреникчилер түзүп адыр-ныл чорупу бугурулгелерин 7-8 кластар доосканын аңаа хүлээп алдынып турган. Ам чамалы таварылгаларда школарын 6 класты дооскан соода калкаш барган оолдар, кыстарын хүлээп ал болур апарган.

Капиталист чурттарын аныяк өскөннел ажил чокталыр чачык-

Машинаныс Чагытай хөдүг эрин доландыр калкаш, келээр эвин аданче улаттып. Ногаан ыштар арасында бажынар, ак-ак майтынар бараан ырактан-на кеттүп келди. Лагерге кирер эжик аксында кыдыл песте «кирип мөөрлар!» деп улаттып билип каан. Эжик аксынга кели-овиске дежурный оолчугаш бистин машинанысты доктадыпкан. Пароль-даа айтырар болду. Келген херевисти илеткээш, башкыларга барып чугаалаарын дилеп турар аравыста, чолдаачы машинанын элээн каш дыңзыг-тыныг медалей каапкан. Мында-мында май-гынарлардан, корпуслардан келген уруглар бисти үглөй берген.

Уруглар-биле кады чедип келген лагер өргөлөкчизинге ужура-дыр бис. Валентина Иванова Миронова-биле таныжып чугаалаашкап, лагеринин ажил-амы-дыралынын дугайын чугаалап бээрин илдээривиске, ол бисти корпустарже, майтынарже чала-ды. Удуур ийи корпусту, майтынарны барып көргүдөвис. Орун-нарын арыг-силгил кылдыр, дөмөшөштер эткилеп каан. Чүгө кылып, канчаар дыштанып тура-

Оларнын салган айтырын чаа чүдү эвес. ССР-де 50 муң чедир чуртгаларыг 800 хире хоорай бар болгай. Ычангааш олар чурттарын аныяктары ажилга таарыштыр кириеринин айты-рымына таварып туралар. Билдиге хоорайларга ам чин улетпүрүн (аңыч-чөк, пест-базы болгаш өскө-даа) бугурулгелерин тургу-зар планнатынын турар. Про-фессионал-техниктик өөредилге черлеринин чедик чогум-на хар-ын акаа калбарган турар. Аңаа өөрткен аныяктары чуртун ажилчын күжү чедип турар ра-дионарыче сагырап чорудар.

Аныяктары ажил-биле ханды-раарыны база бир аргам болза ажилчыларын план дугайында сай-гара тургузар болур. Сибиринин болгаш Ыраакы Чөөн чүктүн шап-кын хөгжүп турар районары, ын-да туттунуп турар улуг-үлүг улетпүр комплекслери чүс-чүс болгаш муң-муң оолдар, кыстарын бодуче хандыкшыдып турар болгай. Сибиринин аныяк хоорай-ларын хей кезинин чон у-орумаа-биле 30 хар чедир килер колдаан. Бо таварылгада план органианы аныяктар органи-зациялары-биле болгаш хамык-тын мурунда комсомол-биле сы-рый холбашып ажилдап турар. Психологтук байдалын бергелери мүн-не туруп турар. Чижээлээр, улетпүр хөгжүп берген район-нарда завод ажилчыларын чедик-чеш чорут таварышпайн турар. Он-биле кады чонун хандыраарын бугурулгелеринде (магазин-нер, хей дээрар черлер, столова-лар, кафе-лер болгаш өскө-даа) ажилчылар чедикеш бооп турар. Та чүтө ыдыг чүтө ийик, хей-хей аныяк килер хандырга кавы-ынга ажилдаарын төлөп чок кыл-дыр санап турар болгай. Аныяк-тарын хей-инижики дугаа киле-деринде чедикештер-ле маана чыл-даган бооп турар боор. Чонун хандыраары-биле холбашкан адыр-лар ам кончуг бедик темптерде хөгжүп турар апарган. Ол катего-ринин ажилдакчыларын санын-га бо чылын бир миллион киле-жи немеш өөр.

Бугурулгени планнаарынын социалист системаны чурттуу чүт-ле экономизациян хөгжүлгезин элээн каш чыл бугурулгелер санап эвес, харын база улетпүр-чү өздөшкөн куш-ажылчы кур-лаарынын бар кемээли-биле, ол курлаавырларын хулаары-биле дүшүрткө-даа аргам берип турар. Ычангааш совет аныяктар ажил чок чорук деп чүвени бил-бес, оолдар болгаш кыстар кан-ды-даа мергелдиг бугурулгелеринде сөгүш аарып турар апарган.

Улетпүр, транспорт ажилдак-

чыларынын профивел обкомун бо лагер ажиттыгы-ла үш чыл чедип турар. Бо чылын уруг-лар 2 сезонда дыштанырлар. Бирги сезонда 175 киши дыштанып турар. Тус-тус отрядтарын киле-жилдикчилери—Бызылдын № 1 школарын башкылары. Пионер во-

га аны-бүрү солун фото-чуртук-нун бо лагер ажиттыгы-ла үш чыл чедип турар. Бо чылын уруг-лар 2 сезонда дыштанырлар. Бирги сезонда 175 киши дыштанып турар. Тус-тус отрядтарын киле-жилдикчилери—Бызылдын № 1 школарын башкылары. Пионер во-

ЧУРУНТА: Лена Голиков атты лагеринин пионерлери спорт шөүнде.

жатыларында Бызылдын башкы институттун студенттери ажилдап турар.

Валентина Терешкова атты пионер лагеринден үнүп чоруп деп турувуста № 3 отрядтын пи-онерлери башкылары-биле кады Чагытайга эшитип, балыктаар дээр чыскаалыкшаш бажынылар. Ын-чап оларны чурукка тырттырып алган бис.

БОЖАЛАРЫ. Республиканын кайы-даа ра-йоннарында келгилээн 151 уруг-лар, оолдар кедээ ажилдап ажилдакчыларын профивел обкомун Лена Голиков атты лагеринде дыштанып турар.

Бо лагеринин чуртталга кор-пустары тергип арыг-силгил. Оларнын бирөөсүн кере бээривиске бугу пионерлер отряд аль-бому белдизкен олурар. Альбом-

— Бажы-Илгий аймактан кел-ген моол артистер-биле ужура-жылга кончуг солун өрткен. Ужу-ражылга бистин лагерин болган. Аңаа үш лагерлерин пионерле-ри шугу киришкен. Аалчылар-нын концерт уругларын кайта-кан. Ужуржыкшынын найыра-лын одаа-биле доолуган—деп, ол чугаалады.

Бо лагерде акробатика, ыры, танцы бөлүмдери эки ажилдап турар. «Пионер дружиналар маршы» дээр ыры, «Четектер», «Юблочки», «Украин говнак» деп танцыларын белгүмчүлөр өөренип алганнар.

Пионержи хөгүг чай шак мын-чаар эртип турар. Уругларга эки даштанылганы күзөп, байырлаш-каш чорупкан бис.

Б. ДИЧИН.

Фотолары С. Феодосиевтуу.

Чээрби уругларлыг арат

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол Арат Республиканын Сух-Батор аймааның «Бадрап» көдөз ажил-агы натыжымынын кенигүүн Лувсанзундуй ашак-надай 20 уругларны — 11 кыстары болгаш 9 оолдары доор-туруп эстүргөн. Оларнын эң улуу ам 36 харлыг, а бичези — 6 харлыг. Оларнын бирээзи дээр өөредилге черин дооскан болгаш эчки эртемни чедип алган ажилдап турар, 9 киши каттышкан ажил-агында ажилдап, а беш киши школага өөренип турар. Ол уруг-дарынын кижиздеринге ол өг-бүлө курууран материалдыг дөткөмчүн ап турар.

Улуг өг-бүлениң адазы болгаш мези—көдөз ажил-агы каттыжымы-нын муңаңчылары — эки ажил-агы болгаш аажы-чаңы-биле арат чонунун хүндүткелин чедип алган. Бо ада-ие уругларын чамыдан-на күш-аңылыг ынакшыдыг кылдыр, оларны мал-маганын ажаап-дежээрине билдигил кылдыр чачыктырып турар. Бо улуг өг-бүлениң дугайын «Унзи» солунда тодаргай билип, чугаалаан.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ИЮЛЬ 8-ТЕ

«НАБЫРАТ»: Уругларга дилгир-чурттар 9.30, 11, «Хамдык көргүзөр көрүмчүлери хан чери» 12.30, «Шпун-биле ужуражылга» 2.15, 4.10, 6.05, 8.10 шактарда.
«АА-ХЕМ»: «Федя» 11.15, «Мен кырган-авам, Илгик болгаш Ила-рию» 1.15, 3.15, «Не болгаш соңу» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.
«ЕНИСЕН»: «Алдын дүлгү» 12.40, «Авария» 2.40, 4.40, 6.40, 8.40 шак-тарда.
«ВОСТОК»: «Стратонун уругу» 1.30, 5.30, «Хуана Гальо» 3.30, 7.15, «Калкытар ылажып турал» 9.15 шактарда.
ЧАПЫ ТЕАТРА: «Чангыс кезеңин ынакшыды» 5, 7, 9 шактарда.

АРАГАЛААР ЧОРУК КАДЫКШЫЛДЫ ҮРЭЭР

ХӨЙ АРАГА ИЖИП ЧОРУУР КИЖИ ҮР ЧҮРТТАВАС!

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫШЫН БАЖЫНЫ.